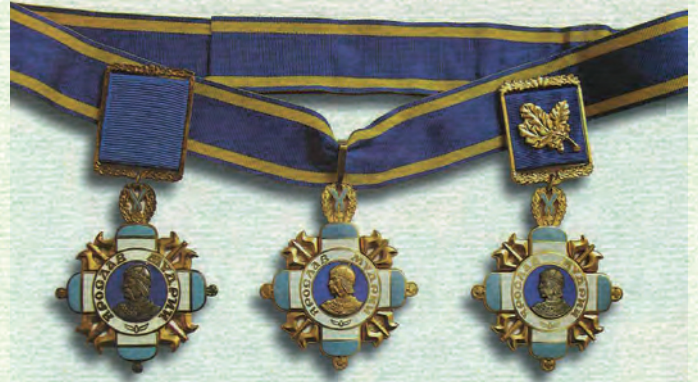

40

Служить пером своєї Вітчизні

Ордени Ярослава Мудрого трьох ступенів, якими нагороджений ювіляр за заслуги в розвитку юридичної науки

Відомому українському вченому–правознавцю, директору Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, академіку НАН України та Національної академії правових наук, заслуженому діячу науки і техніки України, лауреатові Державної премії України в галузі науки і техніки Юрію Сергійовичу ШЕМШУЧЕНКУ виповнюється 80 років. Ювіляр люб'язно погодився відповісти на запитання редакції, що стосуються його життєвого, наукового й творчого шляхів.

– Насамперед, Юрію Сергійовичу, розкажіть, як сталося, що ви обрали для себе фах правознавця. Адже у вашому сімействі, як нам відомо, ніхто не займався юридичною діяльністю.

– Я народився 14 грудня 1935 року в прадавньому Глухові Чернігівської (тепер – Сумської) області. Батько займався альфрейними роботами й мав божий дар художника. Написані ним картини до цього часу прикрашають домівки глухівчан, а в церквах прихожани моляться перед написаними ним іконами. У шкільні роки я часто влаштувався біля батька. Захоплювався його чарівними рухами. Під кінець навчання в Глухівській середній школі № 2 в мене визріло бажання вступити до Київського художнього інституту. Але, виявилось, для цього потрібно було мати спеціальну підготовку з малювання. Одержати її в той час завадила мені строкова військова служба, яку я проходив у військово-повітряних силах на Дону та Кубані.

На третьому році моєї служби з'явилася урядова постанова, котра передбачала дострокове звільнення з армії осіб, що мали середню освіту. Я скористався можливістю й на початку серпня 1957 року вже був у Києві. Часу для вибору вишу практично не було, і я зупинився на юридичному факультеті Київського державного університету, куди й був зарахований після складання іспитів. Певний вплив на прийняте рішення справили й процеси демократизації суспільного життя хрущовського періоду.

Так, до певної міри випадково, я обрав фах правознавця. Як виявилось, на все життя. Професійного художника з мене не вийшло. Але й нині я інколи тримаю в руках не тільки ручку, а й пензля.

– Кого зі своїх учителів ви можете відзначити з плином часу?

– Мені поталанило на добрих і розумних людей. У середній школі, зокрема, це була її директор, талановитий вчитель історії Олена Артемівна Снег. Це вона заклала мені любов до багатой історії рідного краю.

На юридичному факультеті Київського державного університету читали лекції зірки першої величини в юриспруденції – професори Г. К. Матвеев та П. О. Недбайло. Їхні наукові праці не втратили свого значення й дотепер.

Аспірантську підготовку в секторі, а потім Інституті держави і права АН УРСР (1966–1969 рр.) я проходив під керівництвом провідного в країні конституціоналіста, доктора юридичних наук А. П. Таранова. Багато корисного дізнався й від першого директора інституту, академіка В. М. Корецького. Саме він сприяв залученню мене до сфери міжнародного наукового співробітництва. Запам'яталися й поради академіка дивитися широко на предмет дослідження, враховувати історичний досвід.

– З 1988-го, тобто понад 25 років, ви є директором званого в Україні Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Цей інститут справедливо називають флагманом української юридичної науки. Куди прямує нині флагман, які в нього перспективи?

– Головним завданням нашого інституту є теоретична розробка фундаментальних проблем державотворення й правотворення в Україні та

З батьком Сергієм Івановичем

Ю. С. Шемшученко веде міжнародну наукову конференцію, присвячену 65-річчю Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Поруч перший Президент України Л. М. Кравчук та голова Конституційного Суду України Ю. В. Баулін

опрацювання на цій основі пропозицій і рекомендацій, спрямованих на наукове обґрунтування реформування правової системи України. Саме на це й націлені зусилля колективу. Щороку ми надсилаємо до відповідних державних органів сотні пропозицій і рекомендацій та експертних висновків, публікуємо 10–15 монографічних праць, проводимо національні й міжнародні наукові конференції, круглі столи, семінари тощо.

Широке визнання здобули видані інститутом 6-томна «Юридична енциклопедія» (Державна премія України в галузі науки і техніки за 2004 рік), 10-томна «Антологія української юридичної думки», «Великий юридичний енциклопедичний словник». Нині інститут працює над виданням 3-томної «Енциклопедії міжнародного права».

У 10 відділах інституту працюють близько 90 докторів і кандидатів юридичних та політичних наук. Серед них 14 академіків і членів-кореспондентів НАН України та Національної академії правових наук України, 8 лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки й 17 заслужених діячів науки і техніки та заслужених юристів України.

Наріжним каменем діяльності інституту був і є принцип об'єктивності. Свої перспективи ми вбачаємо в посиленні прогностичної функції юридичної науки, а також її впливу на стан законності й правопорядку в країні.

– Нещодавно ви, Юрію Сергійовичу, були заступником голови Конституційної асамблеї. Нині є членом Конституційної комісії як допоміжного органу при Президентові України. Комісія опрацює пропозиції з питань оновлення чинної Конституції. Які тут перспективи?

– Конституційна комісія вже має відповідні напрацювання. Вони стосуються насамперед удосконалення Основного Закону з питань децентралізації місцевої виконавчої влади й місцевого самоврядування, організації й діяльності органів судової влади, забезпечення прав і свобод громадян України.

Але це тільки початок. Модернізації потребують практично всі розділи Конституції України. На особливу увагу заслуговує проблема оптимальної організації державної влади, гарантування цілісності й безпеки української держави. Важливо при цьому домогтися системного й комплексного оновлення Основного Закону на принципі людиноцентризму, який червоною ниткою має проходити через Конституцію України.

– З понад 900 ваших друківаних праць більш як половина стосується питань екологічного права. Як визнаний лідер наукової школи екологічного права, ви зробили вагомий внесок у справу збереження довкілля. А які ваші пропозиції з цього питання на майбутнє?

– В останній рік існування Радянського Союзу Верховна Рада України прийняла Закон «Про охорону навколишнього природного середовища». Мені й моїм колегам довелося працювати над його підготовкою. Закон виявився досить вдалим, про що свідчить той факт, що він діє й нині.

Але на сьогодні помітною є проблема нової кодифікації екологічного законодавства. У зв'язку з цим у нашому інституті був розроблений і надісланий до Верховної Ради проект Екологічного кодексу України. Однак там до нього руки тоді не дійшли. Нині ми доопрацьовуємо цей проект і робитимемо наступну спробу щодо реалізації ідеї.

У дещо ширшому контексті мною була підтримана пропозиція щодо розроблення й прийняття Екологічної конституції Землі. З цього питання я виступав на засіданнях Шостого комітету ООН, кількох міжнародних конференціях. На мою думку, вже назрів час зібрати Конференцію ООН з кодифікації міжнародного екологічного права для прийняття цієї конституції.

– Як патріот України, ви у своїй діяльності значну увагу приділяєте історичній та історико-правовій тематиці, популяризації пам'яток українського права. З вашої ініціативи були перевидані такі раритетні праці, як «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1997), «Історія Малоросії» М. А. Маркевича (2004). Під вашою редакцією побачив світ тритомник праць видатного українського історика права й другого президента Всеукраїнської академії наук М. П. Василенка (2008). Того ж року був виданий збірник наукових праць «Правознавча спадщина Глухівщини». Чим зумовлений потяг до історичної тематики?

– Передусім намаганням відновити історичну справедливість в історії розвитку українського права. Це право набуло системного характеру за часів гетьманського правління на Лівобережній Україні (XVIII століття). Саме тоді в тогочасній гетьманській резиденції в місті Глухові були проведені значні кодифікаційні роботи, унаслідок яких з'явилося кілька важливих нормативних збірок – «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743), «Суд і розправа в правах малоросійських» (1750), «Екстракт малоросійських прав» (1786) та ін.

На жаль, на сьогодні ці пам'ятки українського права мало відомі широкому загалові. Тож у мене виникла ідея про доцільність утворення музею українського права задля популяризації цих пам'яток та підвищення правової культури громадян. Першим кроком стало відкриття в травні цього року в складі Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка Центру історії козацького права Гетьманщини. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України взяв шефство над центром і надає допомогу в його організації та діяльності.

– Окрім Інституту держави і права, ви з 1998 року також очолюєте на громадських засадах Міжнародний центр космічного права при Президії НАН України. Чим була зумовлена необхідність утворення цього центру й чим він займається нині?

– Утворення центру було ініційоване президентом НАН України, академіком Б. Є. Патонем. Центр став базовою науковою установою з дослідження проблем міжнародного й національного космічного права, що має важливе значення в еру бурхливого розвитку кос-

монавтики. Центр забезпечує юридичний супровід Національної космічної програми України, готує експертні висновки й наукові рекомендації з питань удосконалення космічного законодавства України, забезпечує представництво України в міжнародних космічних організаціях тощо.

На базі центру формується національна школа космічного права. Вже захищено кілька кандидатських дисертацій з космічного права, видано низку монографічних праць із відповідної тематики, а також унікальний 5-томний збірник «Космічне законодавство країн світу», проведено в Києві Симпозіум ООН з міжнародного космічного права (2006 рік) тощо. У 2013-му я видав перший в Україні підручник «Космічне право». Розроблені також пропозиції щодо прийняття Конвенції ООН з космічного права.

– Відомо, що ви вдало поєднуєте наукову діяльність з освітньою в галузі права. З цією метою в 1995 році створили спеціальний навчальний заклад – Вищу школу права при інституті (тепер – Київський університет права НАН України) – й перші 10 років були ректором, а нині є почесним ректором цього навчального закладу. Що вам дає цей заклад?

– Київський університет є новою в рамках НАН України організаційною формою інтеграції юридичної науки та освіти. Його очолює професор Ю. Л. Бошицький. Я веду майстер-клас в університеті з актуальних проблем правознавства, є відповідальним редактором журналу «Часопис Київського університету права», беру участь у підготовці наукових кадрів тощо.

Університет упроваджує сучасні європейські форми навчання, здійснює широкий спектр науково-дослідних робіт, має міжнародні творчі зв'язки, проводить численні наукові й науково-практичні конференції тощо. Опора на науку дає можливість університетові готувати кваліфікованих і теоретично підготовлених фахівців-юристів. Частина з них після закінчення університету продовжує навчання в аспірантурі вишу та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького.

– У 2018 році Національна академія наук України, до складу якої входить і Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, відзначатиме свій 100-річний ювілей. Які ваші плани щодо цього?

– Національна академія наук України є великим надбанням українського народу. Саме вона продукує фундаментальну науку, без якої немає майбутнього в державі.

На жаль, нині академія переживає не найкращі часи. Певною мірою це пов'язано з недоліками в правовому регулюванні її правового статусу. Ми плануємо провести порівняльно-правове дослідження з питань організації та діяльності академії наук країн Європи й на цій основі видати до ювілею монографічну працю з питань правового статусу НАН України. Це по-перше.

По-друге, надалі працюємо над проектом Закону «Про Національну академію наук України». Такий закон є вкрай необхідним для належного врегулювання правових відносин між державою й академією, ефективнішого впровадження результатів наукових розробок у практику.

– Юрію Сергійовичу! А що, крім науки? Чим ви займаєтеся у вільний від роботи час?

– Такого часу, на жаль, обмаль. Люблю мемуарну літературу, поганяти більярдні кулі, зіграти партію в шахи, помилуватися чарівною природою. Ну й, звичайно, тішуся від спілкування з моїми трьома онуками. Життя триває...

– Дякуємо за цікаву бесіду й щиро вітаємо вас від колективу журналу «Віче» й усього читачького загалу з ювілеєм. Зичимо добра, наснаги й утілення задумів.

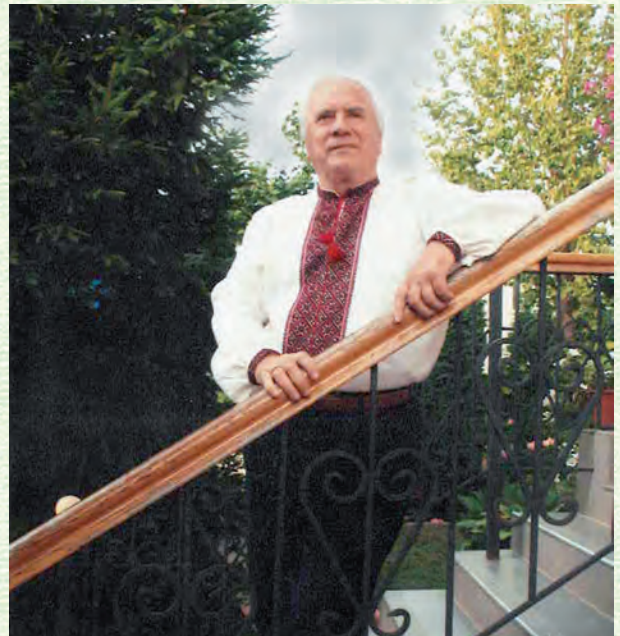
Бесіду вела Світлана ПИЛИПЕНКО,
Фото Миколи БІЛОКОПИТОВА та з архіву Ю. С. Шемшученка.

Круглий стіл в Інституті держави і права «Регіональна політика і децентралізація влади в Україні»

Президент НАН України академік Б. Є. Патон вручає Ю. С. Шемшученку диплом лауреата премії НАН України ім. М. П. Василенка

На дачі в Круглику під Києвом (2010 р.)